

TRANSCRIPTIE HISTORISCHE KLASSIEKERS AFLEVERING 05 KATHARINA LESCAILJE

In deze aflevering stappen we het Amsterdam van de late zeventiende eeuw binnen. Een stad die niet langer vanzelfsprekend het centrum van de wereld vormt, maar die wankelt in een tijd van oorlog en crisis. In 1672, het rampjaar, wordt de Republiek. Van alle kanten aangevallen door Frankrijk, Engeland. En de Duitse vorstendommen van het Heilige Roomse Rijk. Johan de Witt wordt vermoord, Willem de Derde grijpt de macht. Het is een periode waarin alles kantelt. Middenin dit rumoer treffen we Catharina Leesclubje, dichter, vertaler, uitgever, boekverkoper en netwerker. Ze groeide op in de drukkerij van haar vader en zette die na zijn dood voort. Trouwen deed ze niet. Ze schreef toneel, vertalingen, politieke poëzie en heel strategische lofdicht op huwelijken en overledenen.

Geen vrijblijvende complimentjes, maar slimme manieren om zich in de literaire wereld te positioneren en het netwerk rond haar uitgeverij te versterken. Zoals.

*Hemel, welk een wenselijk paren.
Welk een heerlijk meesterstuk van de liefde
en van het geluk dat zo groot een vreugd kan baren.*

In 1731 verscheen, twintig jaar na haar dood een indrukwekkende driedelige uitgave van haar werk. Een monument dat andere vrouwen het vertrouwen gaf om zelf de pen op te pakken.

Fleur

Hier aan tafel dichter en stadsdichter van Amsterdam. Ellen Deckwitz, nu vertaler van het werk van Lescailje en historisch letterkundige. Welkom Ellen.

Ellen

Dank je, Fleur.

Fleur

Ook naast mij. Marijke Meijer Drees, emeritus hoofddocent historische letterkunde aan de Universiteit van Groningen. Welkom Marijke,

Marijke

Dank je wel

Fleur

Marijke, Ik moet bekennen dat ik Lescailje aanvankelijk had overgeslagen in deze serie, totdat ik begreep dat zij misschien wel het episch centrum was van een heel netwerk van schrijvende vrouwen. Klopt mijn indruk?

Marijke

Die indruk klopt. En je bent ook lang niet de enige die Lescailje heeft overgeslagen. Want bij de grote tentoonstelling die hier in Amsterdam was over belangrijke vrouwen, geen Lescailje helaas. Ja, nee, ze was echt erg belangrijk in haar tijd. Maar het is ook een beeld dat we krijgen uit het werk dat we van haar kennen, want ze is voortdurend bezig om voor anderen gelegenheidsgedichten te schrijven. Dus dat geeft een idee van: ja ik ben heel belangrijk voor die anderen, maar daar gaan we het verder ook nog over hebben.

Fleur

Zeker ja. Zakenvrouw in gedichten, noemde Nina Geerdink haar, die vorige aflevering bij ons te gast was. Wat had Lescailje voor leven? En was het wel mogelijk in dat drukke bestaan ook nog te dichten?

Marijke

Dat denk ik wel. Ik denk dat ze een heel druk bestaan had inderdaad als uitgeefster en drukster en ook de zaken goed in de gaten houden. En ze keek ook goed om zich heen om te kijken of ze weer connecties aan zich kon binden. Ze is wel ongehuwd gebleven. Dus de zorg voor een gezin die in de zeventiende eeuw zwaar drukte, in de achttiende eeuw trouwens ook nog op vrouwen, die had ze niet. En misschien is dat ook wel een bewuste keus geweest. Dus ja, ik denk wel epicentrum. Ja zeker.

Fleur

Ze had wel een nichtje waar ze voor moest zorgen, he?

Marijke

Ja en dat is natuurlijk familiezorg geweest en ik vermoed ook wel dat ze personeel had want het was niet iemand die in armoede leefde, integendeel. Dus ik weet niet of dat nou heel veel van haar tijd gevraagd heeft.

Fleur

Dan had ze inderdaad voldoende tijd om ook te vertalen.

Marijke

Ja, absoluut.

Fleur

Ellen, Kende jij de naam Katharina Lescailje misschien al?

Ellen

Nee. Tot mijn schande totaal niet. Ik ben heel blij dat ik haar nu heb leren kennen. Dat is heel interessant, ook omdat zij in een tijd leefde en werkte waarin er wat minder mannen ook aanwezig waren door diverse oorlogen, door het feit dat ze allemaal op zee zaten en het is mooi en tegelijkertijd ook schrijnend dat je dan als vrouw juist zo'n positie kan verwerven. Maar ik kijk ook even Marijke aan. Klopt deze intuïtie of zit ik ernaast?

Marijke

Ik vind het een hele leuke intuïtie. En ik zou denken van ja, dan zouden we er ook wel meer demografisch onderzoek daarnaar moeten verrichten. Want hoe zat het echt met dat mannenbestand dat weg was, op zee of in dienst als militair of wat dan ook? En wat betekende dat dan voor de achtergebleven vrouwen? Dus, leuk.

Fleur

Ja, volgens mij is daar ook al wel wat onderzoek naar gedaan. Ariadne Schmidt en meer van die sociaal-economische historici, die hebben wel aangetoond dat vrouwen in allerlei beroepen heel veel kans hadden. En wat je ook wel ziet is dat er steeds meer onderzoek komt naar bijvoorbeeld kaasmakers. Dat schijnt een heel typisch vrouwenberoep te zijn geweest. Bierbrouwers, herbergier. Nou ja, zo zijn er een heleboel beroepen. Gold dat eigenlijk ook voor de drukkerij? Was dat ook een typisch vrouwenberoep?

Marijke

Dat durf ik wel een beetje te betwijfelen, want je ziet dat heel veel van die vrouwen die actief zijn in de drukkerij dan de naam van hun man gaan gebruiken. Dus weduwe Schippers, erven Lescailje. Nou dat soort, of van hun vader. En ik denk dat dat wel een beetje een signaal is van: nou dat dat toch niet helemaal een duidelijk vrouwenberoep is. En die kaasdraagsters, daar zie je ook wel dat daar vrouwen actief zijn. Ook bij het kaasmaken trouwens.

Fleur

En zoiets gebeurde ook bij de bierbrouwers. Ook bierbrouwen was oorspronkelijk een vak wat eigenlijk vrouwen heel erg deden en aan elkaar overdroegen. Die kennis hoe je dat dan precies moest doen. En vervolgens is dat genoteerd en ja, dan kan iedereen het. Dus mannen ook.

Ellen

Dus ik dacht dat bier echt een mannelijke specialiteit was, dat dat onder de titel de troost, de troostlap was voor het celibaat. Maar dus was dat dus niet.

Fleur

Nee, nee, nee. En nou, zeg Ellen, jij hebt historische letterkunde gestudeerd en dan ben ik er toch even benieuwd naar. Heb je toen ook les gekregen over vrouwelijke auteurs?

Ellen

Ja, goeie vraag. in verhouding tot mannen amper. Amper. Ik ben gespecialiseerd in middeleeuwse letterkunde. Maar ja, dan heb je of de bronnen zijn anoniem of het is toebedeeld aan een man. Je hebt natuurlijk Hadewych, maar verder dan eigenlijk uitleg wat Oerehoed betekent, weet je wel, die vervulling waarin zij dus die teksten, die gedichten gericht aan Jezus schreef, kom je eigenlijk niet. Komen we uit op de zestiende en de zeventiende eeuw: amper. Je weet natuurlijk van Tesselschade. Je weet van Anna Bijns, daar houdt het op. Kijk, ik heb dus op de Rijksuniversiteit Groningen gestudeerd, maar daar was toch de de hoofdmoot van de primaire literatuur werken van mannen: Vondel, Hooft, Bredero, Huygens. Ja, en de vrouwen, dat bleef achter.

Marijke

Ja dat is de canon waar niet aan gewerkt werd. Helemaal versteend. Ja, en dat is pas in de jaren negentig een beetje gaan veranderen toen dat onderzoek naar dichtende vrouwen van de grond kwam.

Fleur

Ja, Door Riet Schenkeveld-van der Dussen.

Marijke

Ja met een mooie dikke.

Fleur

Met en zonder lauwerkrans.

Marijke

waarmee je inbrekers kunt neerslaan. Zo zwaar.

Fleur

Onze bijbel zal ik maar zeggen. Ja, ja.

Marijke

Dat kan ik me ook zelf heel goed herinneren, dat dat eigenlijk... Het was een soort blinde vlek.

Fleur

Lescalje zat, wat je eigenlijk net al zei, wel in een door mannen gedomineerde wereld.

Marijke

Absoluut ja.

Fleur

Alle werklieden waren man, Zij was dan samen met haar zus de baas. Els Kloek, die zei dat ze het zo magisch vond dat vrouwen vanuit een achterstandspositie toch zo'n plek wisten te bemachtigen. Dus dat vrouwen eigenlijk ongelooflijk krachtig moeten zijn geweest om al die obstakels te overwinnen en dan toch zichtbaar te worden. Hoe kijk jij daar tegenaan Ellen?

Ellen

Dat is natuurlijk bewonderenswaardig. Kijk, als je het vergelijkt, ik heb gisteren nog een, Ik verveelde me, een docu gekeken over het leven van vrouwen in China in de middeleeuwen en dat je denkt: nou in Holland hadden de vrouwen toch wat meer voordelen. Met de opkomst van het calvinisme kwam ook geletterdheid veel sterker naar voren. Daarover gaat een heel mooi boek, *De oorsprong van het kapitalisme*, een paar jaar geleden uitgekomen, waarin het ook bleek dat zelfs nog voor iedereen die een katholiek was de vrouwen... Die handelsgeest, zeker onder de Friezen, was heel erg sterk. Kasboeken bijhouden, kunnen rekenen. Daar is eigenlijk nog niks in veranderd, ik bedoel als ik om me heen kijk. De vrouw is nog steeds de manager, is het niet van het gezin dan wel van het buurtfeest, van noem maar op. Dus het is ook een cultuur hoe wij vrouwen kneden tot bruikbare inzet en niet alleen decoratie. Maarja, dan is het ook wel: ze moeten geen praatjes krijgen.

Marijke

Het is ook een beeld wat er gecreëerd is in de negentiende eeuw van wat vrouwen in de vroegmoderne tijd moesten zijn eigenlijk hè. En dat werd dan geassocieerd met: zo waren ze ook. En dat beeld is sterk beïnvloed door de enorme populariteit van Jacob Cats, die, van alles uit heeft geschreven van hoe je je als als vrouw vanaf meisje, jong meisje als maagd en dan gehuwd en dan als weduwe enzovoorts je hebt te gedragen. En wat je dan ziet is dat toch wel alles wat te maken heeft met totale handelingsvrijheid de openbare... dat dat weggeschoven wordt. Dat is niet iets aan de vrouw hè. Dat is het beeld.

En tegelijkertijd, als je naar de reisbeschrijvingen kijkt en die, vooral vanaf de zestiende eeuw, dat je dan ook opvallende passages ziet van ja, ik kom hier allemaal vrouwen tegen die van alles handelen en doen. En ja, en dat is dus kennelijk wel ook een werkelijkheid geweest. Dat heeft nader onderzoek vanuit deze tijd natuurlijk ook wel aangetoond, dat laat zien dat vrouwen wel degelijk handelingsvrijheid namen in ieder geval.

Fleur

Het was in de Republiek wel een unicum, als we op die reisbeschrijvingen af moeten gaan althans.

Marijke

Ja, want het is natuurlijk heel vaak zo dat mensen als ze op reis zijn, noteren ze wat ze opvalt. En dat is iets wat verschilt met waar je vandaan komt. En nou ja, zo kun je wel redeneren dat het inderdaad hier wel uitzonderlijk geweest is voor die reizigers.

Ellen

In *Ooggetuigen van de wereldgeschiedenis* jawel heeft Geert Mak ook nog een bron opgenomen van iemand die in de Gouden Eeuw Nederland bezocht en over de Nederlandse vrouwen schreef van: hun tanden zijn bruin van den koffie en den tabak en dan weet je het wel. Dus ook die luxeproducten konden ze, mochten ze zich permitteren. Roken is trouwens, dat weet ik niet, Marijke, weet jij dat? Was roken typisch mannelijk ook vroeger, dat een dame dat niet beheerde te doen of?

Marijke

Daar heb ik me nooit in verdiept, maar ik had er wel zo'n beeld bij. Dat was wel de tabaksrokende man, dat komt mij eerder voor het netvlies dan de vrouw.

Fleur

Zeg Ellen, je kon ook heel beroemd zijn als drukker, als we Lescailje mogen geloven. Zou jij een graf dicht van Lescailje op Susanna Veselaer willen voordragen, ook wel bekend van drukkerij Schippers, net al genoemd.

Ellen

Zeker, hier komt het. En ik moet even voor de luisteraar erbij zeggen: in gedichten heb je soms een zogenaamde volta. Het wordt niet uitgebreid toegelicht, maar dan heb je een verandering in toon of in boodschap? Hier gebeurt dat letterlijk. Er staat in het gedicht 'Anders'. Dus hier komt het:

De weduwe van Schippers, beroemd over de hele wereld
waar er maar boeken zijn, vereerd om haar deugdzaamheid;
uniek van geest, rust hier. Ook al was ze hoogbejaard
toch maakte de Dood alsnog voortijds een einde
aan dit dierbare bestaan.

Gun haar beenderen rust. Treur niet vergeefs bij haar graf.
Ze wisselde het sterfelijke voor het onsterfelijke leven in.

Anders

Susanna's levenszon, als een wonder van haar sekse en tijd
en beziel met goddelijk vuur, was een onblusbare schepping

van de natuur. Ze ging in volle glorie onder te Blijendaal,
zodat ze verheven, ver boven de zon en de maan,
in het hemelse Blijendaal nog mooier weer mag opkomen.

En dan staat er als bijschrift nog: Overleden op haar edele lusthof Blijendaal, op de zeventiende november en begraven in Soest op de eenentwintigste dag van de slachtmaand, in het jaar 1699.

Fleur

Je zegt al iets over die volta, dat 'Anders', want dat is natuurlijk wel heel onbekend voor ons. Wat is dat nou? Ik zag het ook bij een gedicht van Vondel, maar het was dus klaarblijkelijk heel gewoon.

Marijke

Ja, nou, weet je, het is denk ik laten zien dat je gevarieerd kunt dichten. Dus je maakt een grafschrift en dan ga je d'r nog eentje maken en dan zet je d'r boven 'Anders'. En ik zou het zelf geen Volta noemen. Ik denk dat je kunt zeggen ja, nog eentje, of.

Ellen

Ooh, een bis, encore.

Marijke

Een bis en dan. Nou ja, gevarieerde bewoordingen en een beetje een andere benadering. Hier gaat het over de levenszon. Ja en in het eerste wordt echt gezegd, wordt ze als de weduwe van Schippers neergezet hè dat zo...

Ellen

Ja. Het eerste is het aardse en het tweede is haast het mythische.

Marijke

Ja, en dat gaat omhoog. Ja zeker.

Fleur

Marijke, zou jij het origineel willen voordragen? En er moet bij gezegd dat je het voordraagt uit een echte druk...

Marijke

Ja, ik ben een spaarder van oude drukken. En ik ben dus ook heel wat veilingen afgeweest. En daar werd op zeker moment het driedelige werk van Lescailje aangeboden, in zo'n kaveltje met allerlei andere boekwerken.

Fleur

Uit 1731 of is het een latere?

Marijke

Ja, ja zeker.

Fleur

Het is de eerste druk ook nog.

Ellen

Oooh

Marijke

Ja, ja, ja zeker. Ja.

Fleur

Nou, dan moet je me toch even vertellen: Hoe ging dat dan? Want het is gedrukt op grote vellen, die in stukken werden gesneden. En volgens mij werden er dan katernen gemaakt, maar dan moest je die katernen, die kocht je dan en dan kon je zelf laten inbinden.

Marijke

Inbinden, ja hoor. precies.

Fleur

Dus er bestaan heel veel verschillende versies. Van deze eerste druk. Wat wij helemaal niet kennen natuurlijk, want bij ons is de eerste druk, die ziet er altijd hetzelfde uit, maar op basis van het bandje - dus ieder bandje kan anders zijn - kan het ook een zwarte zijn of een groene of een blauwe.

Marijke

Zeker. Ja en de vraag is of al die bandjes het altijd overleefd hebben. Dus het kan ook zijn dat er een moderne band omheen zit.

Fleur

Van later?

Marijke

Ja, zo ging dat. Er zijn ook prints van bekend dat er mensen in boekwinkels staan en dan zie je grote vellen hangen en dan kunnen ze dingen aanwijzen en dan denk ik over een paar dagen terugkomen en dan is het een mooi boek geworden.

Fleur

Zo ging je naar de boekhandel, dus.

Marijke

Precies. En daarmee was een boek ook een kostbaar product. En als je nu in die grote ja zeg maar die grote keten-winkels komt, zie je alleen maar enorme hoge stapels en denkt van: nou voor een paar centen hier gedrukt.

Ellen

Over betalen gesproken. Ik ga toch even die super Hollandse vraag stellen: hoeveel heb je voor deze, voor deze kavel...?

Marijke

Nou, dat moet ik je schuldig blijven, want dat heb ik verdrongen gewoon.

Ellen

Oké.

Fleur

Maar dat zijn bedragen als € 3.000?

Marijke

Nee, nee, nee. Dit is en het is ook een kwestie van, er zijn natuurlijk ook echt jagers die dat voor peperduur geld gaan doorverkopen. Nou ja, en als dat zo is, dan moet je gewoon je meerdere erkennen en denken van: het is wel mooi met jou. Maar ja, vrouwen vinden ze helemaal niet zo interessant hoor.

Fleur

In dit geval is dat een voordeel. Nou draag voor.

Marijke

Grafschrift van mejuffrouwe Susanna Veselaer,
weduwe van den heere Jan Jacobz. Schippers

De Weeuw van Schippers, al de Waereld door vermaard,
Zo ver men Boeken vind; om haare deugd verheven;
Uitmuntende in verstand; rust hier. Hoe hoog bejaard,
Noch trof de Dood, helaas! te ontydig t dierbaar leeven.
Gun haar gebeente rust. Men schreit vergeefs op t Graf.
Zy lei het sterflyk, om t onsterflyk leeven, af.

Anders.

Susannaas Leevenszon, geblonken, als een Wonder
Van haare Kunne en Tyd, bezielde van Godlyk vuur,
Dat onuitbluschlyk scheen geschaapen van Natuur,
Ging wel op Bleyëndaal, in volle glory, onder;
Maar om, verheerelykt, ver boven Zon en Maan,
In t Hemelsch Bleyëndaal, veel schooner op te gaan.

Fleur

Ellen, vertel eens, wat heb je veranderd en waarom?

Ellen

Als ik heel eerlijk ben, is er eigenlijk vrij weinig veranderd. Ik ben heel dicht bij de brontekst gebleven en misschien komen daar zo wel verder op. Bij andere teksten heb ik het meer losgelaten. Dat heeft ook te maken met de aard van dit gedicht. Het is namelijk een grafschrift. Ik vond het zelf gepast om niet al te speels te gaan, hierop. Kijk bij mij zit er minder rijm in. Wel klankrijm, maar niet eindrijm. Ik heb af en toe ook wel voor de leesbaarheid gekozen, soms zijn deze constructies uit deze eeuw grammaticaal soms wat omslachtiger, vind ik zelf. Ik zie Marijke knikken, voor de moderne lezer heb ik toch met een iets kortere attentiespanne rekening gehouden.

Fleur

Bij Hobius in 1643 was het nog een unicum als een vrouw veel verschillende genres beoefende. Al konden vrouwen eigenlijk altijd al heel veel dingen. Ik bedoel schilderen, schermen, borduren, zwemmen, festoenen vlechten, tuinieren. Wat niet al. In deze podcast komen er voortdurend veelzijdige vrouwen aan bod. Marijke, waarom denk je nou eigenlijk dat vrouwen zulke veelzijdige oeuvres hadden?

Marijke

ik denk vooral om te laten zien dat ze ook heel veel konden. Daarbij speelt vooral ook een rol dat ze wilden laten zien dat ze in staat waren om zich te verdiepen en door studie in wat voorgangers hadden gedaan. En dan gingen ze ook in veel gevallen terug naar de klassieken en dat zelf dan vervolgens ook in praktijk brengen.

Fleur

En was het zo dat vrouwen ook een eigen genre daar nog aan toe konden voegen, aan de genres die allemaal al beoefend werden?

Marijke

Nou weet je, wat ik vooral zie is dat ze eigen draaien geven aan gedichten. Om een voorbeeld te geven van Lescaijle, want die staat hier centraal voor ons. Ik vind dat zij het genre huwelijksgedicht

op een toch wel behoorlijk eigen wijze heeft ingevuld met ja bijna ja, ik, ik zou bijna zeggen humoristische draaien erin van ja, waarom wil je eigenlijk trouwen? Zo schrijft ze aan haar vriendinnen ook. En dat vind ik gewoon heel erg leuk. Dan denk ik van ja kijk, originaliteit is in de vroegmoderne tijd eigenlijk geen goed criterium, maar je kunt wel zien hoe knap dichters niet minder variëren op die genres en daar dus ook eigen wendingen aan geven. Ook inhoudelijk en zo heeft dus kan je dat naar mijn indruk met het huwelijksgedicht ook gedaan.

Fleur

Ja, over dat huwelijksgedicht komen we aan het eind nog te spreken. Originaliteit, dat is ook wel een ding en wij zijn daar natuurlijk heel erg op gefocust dat iets origineel moet zijn en wat je eigenlijk merkt in die zeventiende en achttiende-eeuwse literatuur, is dat het meer nadoen is, toch? Daar weet jij ook alles van, Ellen, want ik zie je knikken.

Ellen

Nou ja, sowieso is originaliteit een heel moderne vereiste in de kunsten. Ik weet natuurlijk meer over de vroege middeleeuwse kunsten. Men wist altijd wie zijn of haar voorgangers waren. Je moest staan, dat was het grote credo, op de schouders van reuzen, maar altijd respectvol naar die reuzen. Je stapte altijd in de voetsporen van een Aristoteles en later ook toen dus via de Arabische wereld, die oude Griekse teksten, Euripides, Sophocles die weer bekend geworden zijn in Europa. Je was daar altijd schatplichtig aan. En het was eigenlijk ook denk ik een soort meesterschap, zoals je heel goed weet ik veel, een wapen kan vervaardigen. Het is een vakmanschap: een sudoku die je netjes invult, maar het is niet dat je een nieuw soort sudoku uitvindt.

Marijke

We hebben eigenlijk allemaal een verschrikkelijke tik van de Tachtigers gekregen toen die gingen uitroepen van.

Ellen

de allerindividueelste...

Marijke

Individuele emotie en ik kan alles scheppen. Terwijl, ik denk eigenlijk en dat geldt ook voor tegenwoordige literatuur en daar kun jij misschien iets vanuit je eigen werken over zeggen, Ellen, maar ik denk dat iedereen op de schouders van anderen staat. Want als je schrijft dan lees je ook veel, dus daar raak je door beïnvloed. En je hebt ook favoriete dichters, favoriete romanschrijvers.

Ellen

Ik denk dat dat tegenvalt. Ik ben van 1982 en als ik kijk naar mijn generatie proza, maar ook de dichters en de generaties daaronder: ik vind dat er weinig wordt gelezen vergeleken met de generaties daarboven. En het is haast alsof - en lang niet iedereen, lieve luisteraars - maar het is haast alsof het een soort van turbo-versie is van dat gedicht van Willem Kloos. Dat iedereen denkt:

nou, mijn ziel is zelf wel voldoende als inspiratiebron en voor technieken of voor intertekstualiteit, want dat is ook een soort speelsheid dat doet Lescailje ook heel leuk met de Griekse mythologie, dat hoeft voor ons even niet meer. En wat je dan op een gegeven moment krijgt, dat is heel ironisch, in een poging om zo uniek mogelijk te zijn, wordt het allemaal hetzelfde soort navelstaarderig proza, slecht dichtwerk.

Fleur

We hebben nog een gedicht, namelijk dat over Amsterdam. Lescailje schreef veel over haar stad, soms is ze ook kritisch. Zou je eigenlijk, Ellen, kunnen zeggen dat zij een soort eerste stadsdichter is geweest?

Ellen

Wat leuk! Nou, één van de eerste stadsdichters misschien. Je stad was eigenlijk je land. Je maakt deel uit van een republiek. Maar over je stad mooi kunnen schrijven had natuurlijk niet alleen als doel dat je kon showen hoe goed jij was. Een literair trucje, maar ook: die mensen hadden banen hiernaast. Banen die uitgingen van een hegemoniale positie - is dat een woord? Ik vind van wel - van de stad Amsterdam. Dus als je daar ook de loftrumpet op, ja de geboortegrond van jouw werk en van je bedrijf afstak, ja, het was gewoon meervoudig kapitalistisch. En kijk, tegenwoordig is een stadsdichter ook soms kritisch op de stad, weet je wel. Kaart je dingen aan en ja.

Fleur

Dat merk je niet in een gedicht van Lescailje?

Ellen

Nou, ze is, is wel kritisch. Ze is waarschuwend van pas op voor de krachten van buiten. Pas op voor ja, de gretige handen van de monarchie die de vrijstaat die je bent kunnen bedreigen.

Fleur

Ja, tegen Willem de derde dus.

Ellen

Ja, ja, enorm.

Fleur:

Zou je een fragment willen voordragen?

Ellen

Zeker, Dit is een fragment van een fragment dat we mooi de kern doorhebben. Even daarbuiten, lieve mensen, even daarbuiten: het echte gedicht is langer dan een rol wc-papier. Het gedicht heet 'De onderdrukte vrijheid spreekt tegen Amsterdam'

Bescherm mij, red me, o machtig Amsterdam!
Dat altijd medelijden had met andermans ellende,
wiens beroemde muren de koninklijke tirannie buitensloten
die uw burens boven het hoofd hing,
nooit helemaal veilig voor hun vijandigheid.
Ik ben ingenomen door roofzieke aardstirannen,
die het volkerenrecht geniepig uitzuigen en verbannen,
ontdoen van speer en helm.
Och, ik kan geen schuilplaats vinden
in het Nederland dat mij eerder zo trouw liefhad;
mij kalm bij de hand nam,
alles voor mij op het spel durfde te zetten,
met een onbesuisde moed opkwam voor
thuishaven en erf, vrienden, maagden,
vrouwen en kinderen, zweet en bloed;
om, bevrijd van de ketenen
nooit meer de ledematen, nek noch keel
aan de dwingelanden te laten gehoorzamen.

Fleur

Wat merk je hier meteen aan?

Ellen

Nou, allereerst wel een soort van ook, we hebben het over blinde vlekken, een heerlijke blinde vlek dat op een aantal continenten verder heel veel mensen nog steeds aan de ketenen zaten van de dwingelandij van de stad Amsterdam. Maar ook een heel erg vrijheidsbesef en een heel erg besef van burgerschap. Ze hebben natuurlijk redelijk vers nog de tirannie van de 80-jarige Oorlog. Weet je wel, dat ze eigenlijk een soort wingewest zijn voor een koninklijk huis dat zich duizenden kilometers verderop bevindt. Maar wat ik hier ook bij zie is een hele grote angst voor verval. Eind zeventiende eeuw was de economie alweer een beetje aan het instorten he. Die Gouden eeuw was wat meer van lood aan het worden. Ik denk dat hier misschien ook een soort mild Cassandra-complex uit spreekt van: mensen, we moeten wel ervoor zorgen dat de boel een beetje hier goed blijft gaan, dus weet wat je rechten zijn en verlies ze niet.

Marijke

Ja absoluut. Weet jij nog uit welk jaar dit gedicht stamt?

Ellen

Rampjaar.

Marijke

Rampjaar nou precies.

Ellen

Dat is 1762. Nee 1672, Lekker mensen.

Marijke

Dus van drie kanten aangevallen, de Republiek. En de stad Amsterdam is van oudsher al een centrum wat in ieder geval zich een beetje gekeerd heeft tegen alles wat maar riekte naar erfelijk stadhouderschap of koningschap of wat dan ook. En dat zit hier ook een beetje weer in. Alles wat maar bedreigend kan zijn voor handel en vrijheid, dat moet je weren als stad, dat is de hele tijd waar ze het eigenlijk over heeft. En dat giet ze in een retorische vorm, de vrijheid spreekt.

Ellen

De onderdrukte vrijheid.

Marijke

En daar zijn ook altijd plaatjes van gemaakt. Van die onderdrukte vrijheid van een vrouw, die helemaal in lompen gekleed gaat en zo haar borststuk opentrekt. Whoa, dat is dan dus onderdrukking, dat is wat hier ook ja wel op de achtergrond naar boven komt. En waarom duurt het zo lang, zo'n gedicht? Een politiek gedicht, nou daar moest je echt eens goed voor gaan zitten. Vondel deed het, Vos deed het. En eindeloos lekker lang, want het is een heel erg belangrijk genre, dus daar moet je veel in investeren. Hoe dat voorgedragen werd. Nou moesten mensen wel geduld hebben.

Ellen

En dat waren de columns denk ik, wat nu de functie is van een column. Maar toen was het volgens mij echt een opiniërend genre meer.

Marijke

Ja, heel duidelijk. Opiniërend. Maar de column van tegenwoordig is kort en krachtig. Tenminste, dat is het ideaal. En dit is echt niet kort en krachtig. Nee, nee, nee, nee, nee, maar een beetje.

Ellen

Het is Homerisch. Laten we het zo zeggen: schatplichtig aan de oude...

Marijke

Maar mensen vonden het ook heel mooi. Zeg het nog eens anders, zeg het nog eens weer.

Ellen

En nog anders.

Fleur

Het is wel grappig dat we het ook over Vondel hebben, want Lescaijle is één van degene geweest die 'Constantijntje, het zalig kijndje' van Vondel regelmatig heeft gebruikt in metrum en inhoud. En dat inspireerde ook anderen weer om op Vondel voort te bouwen. Dus je ziet dat zij bezig was om ook die man te canoniseren. Inmiddels ben ik erachter dat heel veel mensen dat in deze tijd deden en dat er ook weer allemaal tegengeluiden kwamen van: Ho ho ho, zo mag je Vondel niet gebruiken, dat moet je zo en zo doen. Maar uhm ja. Had ze nou niet een gedicht van Tesselschade kunnen nemen of zo? Of van een vrouw in ieder geval.

Marijke

Ja, maar weet je, dit is, ze heeft gewoon de trogé gebruikt. Dus het meest gebruikte genre in de Nederlandse vroegmoderne literatuur is de jambe. Als je iets vrolijk wilt inzetten dan ga je de trogé gebruiken. En zo zoeken dichters ook naar verschillende versmogelijkheden en jambe en trogé zijn heel geschikt voor het Nederlands hè. Dus ik ben eigenlijk niet zo heel gelukkig met de idee dat ze specifiek Vondel nagevolgd zou hebben om dit te doen. Ik zou denken: ze heeft gewoon gezocht naar een metrum wat een beetje anders was dan de jambe en ook een beetje vrolijker, een beetje luchtiger.

Fleur

Is trouwens ooit onderzocht of Lescaijle zich ook baseert op vrouwelijke voorgangers?

Marijke

Bij mijn weten niet nee. Daar moet je echt heel stevig induiken en kijken van: wat zou ze allemaal gelezen kunnen hebben? Wie dienen zich aan? Nou dat.

Fleur

Nou dan heb ik er eentje: Cornelia van der Veer.

Marijke

Cornelia van der Veer, die tien jaar ouder is dan zij, maar wel een beetje in dezelfde generatie, ja.

Fleur

En die zich ook politiek uitsprak en ook meedeed aan wedstrijden en dichtgenootschappen.

Marijke

Het hervormde slagzwaard, dat is één van haar gedichten.

Fleur

Ah nou.

Marijke

Ze was een hele gereformeerde dame hoor, vandaar ook dat ze geprezen wordt om haar zedendichten.

Fleur

Ah vandaar. Ellen, wil jij het gedicht van Lescailje aan Cornelia van der Veer voordragen?

Ellen

Ik dacht dat je het nooit zou vragen. Wat leuk!

Aan de artistieke dichteres mejuffrouw Cornelia van der
Veer toen ik haar edele verjaardag niet had gevierd

Zong ik geen Lang zal ze leven aan het IJ?
Deed mijn pen niet wat ik van haar eiste?
Lag ze compleet in coma en knock-out van alle inkt
waarmee ze zo vaak op het wit uw lof mee bezingt?
Lijkt het haast wel alsof nu de heldere glans
van vriendschap door een mistflard wordt bedekt,
door vergetelheid bevekt?
Liet ik het vermelden na van al uw gaven,
die over de aarde zo verrukkelijk daveren
en zo lang de zon en maan rondjes maken door het zwerk
door zullen leven in uw werk?
Hoewel de vruchten van uw geest,
(al zo diep gekerfd in mijn hart
om er ooit nog uit te kunnen worden geschraapt)
mij al een overvloed van ideeën boden
om u ruimschoots mee te kunnen loven
om rijm noch metrum op te besparen
stond ik alsnog op de dag van uw verjaren
met mijn mond vol tanden.
Het kwam niet door onwil of nog erger
maar omdat mijn geest gevuld werd
door het gegalm van de Muzen die
met hun oorverdovend gegalm uw verjaardag vierden
met allemaal toeters en bellen u als hun onvolprezen
leidster op hun schild hesen.
Ook al deed het hun eigen verdiensten compleet verbleken,
ze gaven zo hoog op van uw intelligentie en uw deugden,
het ging gepaard met zoveel kabaal en vreugde

dat mijn geest er helemaal door overprikkeld raakte
en ik echt niet meer in staat was om nog een lofdicht te maken.
Het komt dus simpelweg door uw overschot aan gaven
dat ik deze ene keer mijn verjaardagstaak aan u verzaakte.

Fleur

Eigenlijk een soort 'Sorry,'

Ellen

'oeps foutje...'

Fleur

'oeps vergeten' haha.

Ellen

Ja.

Marijke

Maar wel een leuke variatie op het verjaardagsgedicht in die tijd.

Ellen

En totaal tongue in cheek. Want ja, het is een gedicht over een gedicht dat je vergat waar je een gedicht over maakt.

Marijke

Precies. Dat was heel erg, werd heel erg gewaardeerd, waarschijnlijk, door de jarige.

Ellen

En 10 miljoen veren in haar kont gestopt. Het hield maar niet op, Het was een plumeau geworden, die vrouw.

Fleur

Ja maar het is ook wel, dit is ook lollig hè.

Marijke

Ja dat vind ik nou ook.

Fleur

Dat wordt vaak vergeten bij vrouwen, helemaal uit de vroegmoderne tijd, dat ze zoveel humor hadden.

Marijke

Ja.

Fleur

Maar ik zat ook te denken waarom gingen ze niet gewoon bij elkaar koffiedrinken? Waarom moet je elkaar de hele tijd dan die gedichten sturen?

Marijke

Of in de koets zitten?

Fleur

Ja, even samen.

Marijke

Even een blokje om.

Fleur

Een stukje af te leggen.

Marijke

Nou ja, weet je. Het gaat ook om het tonen naar buiten toe. Je laat zien: ik ken die dame, ik ken die meneer. Het is heel opvallend bij Lescaijle, die heeft echt heel veel huwelijkszangen geschreven. Ik heb een beetje zitten tellen in de trein hiernaartoe, bijna honderd zijn het er, of misschien zelfs nog wel meer, want nou de trein hobbelde een beetje. Nou, dus dan zie je gewoon: die is bezig - en dat hebben haar nazaten toen ze die bundel uitgaven die hebben dat ook heel goed begrepen - die is bezig geweest om te laten zien van: oh ik ken die, ik ken, die ken ik, die en nou enzovoorts. Het is ook het tonen naar buiten toe. Niet alleen wat wij tegenwoordig een beetje hebben. Vriendschap, dat is iets persoonlijks. Het is ook een soort sociaal cement noem ik het weleens. Want d'r is eigenlijk heel weinig waar je op terug kunt vallen als je bijvoorbeeld een beetje in de problemen raakt. Je moet wel vrienden hebben die jou kunnen helpen.

Ellen

Maar dit is toch het equivalent van Instagram of TikTok dat je op de foto gaat met elkaar? Dit is Taylor Swift met haar vaste vriendinnenklik toch? Het is toch van alle tijden, dit?

Marijke

Ja. Dat is dus als je zelf ook beroemd wil zijn, dan ga je dat ook laten zien.

Ellen

Maar zou ze dat ook niet? Het is ook goed voor de handel, denk ik, dat je als drukker...

Marijke

Ja absoluut, helemaal . Dat past er ook allemaal in.

Fleur

Ja, vandaar ook al die lofdichten op al haar auteurs, zodat ze - als een soort blurb kan ze dan haar auteurs introduceren, toch? Dat is hetzelfde principe.

Marijke

Het is ook vaak op uitnodiging van: ik heb een boek en ga jij daar eens een mooi lofdicht op schrijven, en dan schrijf ik voor jou ook.

Fleur

Zou jij Marijke, uit dat prachtige boek van je, het origineel van het gedicht ...

Marijke

Nou daar komt het :

Aan de kunstryke poëetes mejuffrouw Cornelia van der
Veer; toen ik haar E. geboortedag niet had gevierd

Heb ik uw Geboortety
Niet gezongen aan het Y?
Kon myn pen haar pligt niet pleegen?
Scheen ze in diepen slaap geleegen,
En verdroogd van 't natte git,
Daar zy vaak meê op het wit
Poogde uw kunst en lof te maalen,
Als of vriendschaps held're stralen
Waren met een damp bedekt,
Door vergeetelheid bevlekt?
Liet ik 't melden van uw gaaven,
Die langs 't Aardryk heerlyk draaven,
En zo lang de zon en maan
Treên langs haar gewone paân,
Op haar beurten, op haar driften,
Leeven zullen in uw schriften?
Schoon de kennis van uw geest,
In den mynen lang geweest,
(Al te diep in 't hart geschreeven,
Om 'er uit te zyn gewreeven,)
My gaf overvloed van stof,

Om te zingen van uw lof,
En geen rym noch maat te spaaren
Op den dag van uw verjaaren;

Enzovoorts, steeds maar vragen.

Fleur

Ik merkte het net ook al bij Ellen. Er zit een enorme cadans in, he?

Marijke

Mooi dat je dat erin hebt weten te bewaren.

Ellen

Ja, in dit gedichtje wel, Het was even zwoegen, maar dan heb je ook wat. Ja, het was ook een poging om de lol, want die spat er in de originele tekst ook van af, ik bedoel. Het is ook gepest. Ze pest je ook een klein beetje: wat dacht je, dat je dat ik jouw verjaardag zou vergeten? En hierbij heb ik dus wel een eindrijm in stand gehouden, ook omdat het een soort joligheid bewerkstelligt, die misschien bij dat gedicht dat we net laten lezen over Amsterdam; dat is toch wat ernstiger, weet je wel? Dit is meer van ja, een beetje een beat, een partybeat.

En dan schrijf ik van ja, lag ze niet in coma en knock out van alle inkt, omdat het natuurlijk ook: het heeft een vlotte toon. Ik vind dan ook leuk om wat vlotter taalgebruik erbij te doen. En ik moet hierbij ook denken, dat is leuk, er is een heel mooi Chinese uitdrukking dat je als je naar een vertaald gedicht kijkt, je eigenlijk naar de achterkant kijkt van een borduurwerk. Je ziet wel waar de steken zitten, wat de kleuren van het garen zijn, maar ik kan alleen maar een ampere inschatting maken, schamele inschatting van hoe het aan de voorkant eruitziet. En ik denk dat dat ook geldt wanneer je als ongeofende, als je geen kennis hebt van zeventiende eeuwse taal- en letterkunde. Als je zo'n hertaling leest, weet je, ik probeer ook maar de de vormen te laten zien waarin het ongeveer heeft gezeten. Een flard van toon en muzikaliteit. En ja, anders moet je toch echt even bij Marijke een paar jaar gaan studeren en promoveren, wil je er zelf wat van kunnen maken.

Fleur

Soms wordt in Lescaijles poëzie ook lesbische erotiek gesuggereerd. Ik citeer even een stukje:

hemel vol en honing slippen
van uw lieve en lekkere lippen.

Nou Ellen Grabowsky die schreef dat de context hier van belang is. Want dit is uit een gedichtje voor een één jarige. Dus het uitwisselen van gedichten tussen vrouwen behoorde volgens haar tot de beschaafde omgangsvormen. Wat is jouw blik daarop, Marijke?

Marijke

Nou, ik ben het van harte met Ellen eens. Vrouwen die dichten, die schrijven uiteraard ook liefdesgedichten, maar de liefdestaal die ze kenden, dat was de taal uit gedichten die mannen schreven op hun geliefde. Dat is één ding, dus die taal nemen ze over en dan als een gedicht gericht is aan hun vrouw en geschreven is door een vrouw en gelezen wordt door een vrouw die daar wel wat achter wil zoeken, dan kan het gebeuren dat iemand zegt van: ja ziet er een beetje lesbisch uit hè? Heel die term lesbisch was overigens nog helemaal niet bekend in de vroegmoderne tijd. Ik denk dat je daar heel voorzichtig mee moet zijn. En ik heb ook wel een parallel voorbeeld. Als je de bundel van Titia Brongersma, Groningse dichteres, uit 1686 bekijkt, zitten daar een aantal vlammende liefdesgedichten voor een zekere Elisabeth Jolij in. Tegelijkertijd zie je ook dat er andere gedichten zijn voor die Elisabeth, in andere omstandigheden geschreven, die heel wat koeler en anders uitgedrukt worden. Mijn idee is dat het gewoon de taal der liefde is die je tot je beschikking had als dichteres en waar je verder, ja daar moest je het mee doen. En het gaat dan om vriendschap, waarin teleurstelling kan plaatsvinden of jaloezie kan heersen. Of, ontzettend verdriet omdat jouw beste vriendin naar Frankrijk gaat en dat is precies wat er bij Brongersma gebeurt. En dat is in die tijd ook iets verschrikkelijks, zo'n vriendin die zo ver weg gaat, onderweg kan overlijden, overvallen worden of wat dan ook. Dus dan ga je een mooi afscheidsgedicht schrijven. Ook een retorische challenge waarin alles komt voor dat afscheid en er ook heel geëmotioneerde regels in kunnen zitten van: ik kus uw lippen voor de laatste keer, allemaal dat soort dingen Daar moet je heel voorzichtig mee zijn, wat het voor verhouding verder ook nog geweest zou mogen zijn.

Fleur

Het is natuurlijk sowieso heel verleidelijk.

Marijke

Absoluut.

Fleur

Om dit zo te interpreteren.

Marijke

En het staat je ook vrij om het zo te lezen, hoor. Ik vind altijd: de lezer is vrij om dat te willen. Maar ik denk dat als je je wetenschapper bent, dat je ook net een stapje opzij moet gaan en denken van: ja maar klopt dit wel, is het wel waar?

Fleur

Zou jij het zo lezen, Ellen?

Ellen

Nee maar dat komt ook vanwege mijn opleiding. Inderdaad sowieso dat als er vrouwen ervoor uitkwamen dat ze lesbisch waren, dat was super gevaarlijk dan had je een probleem. Dus ik betwijfel

het of je het in de taal... Tegelijkertijd, het kan natuurlijk een dekmantel zijn geweest, maar dan alsnog, dan alsnog. Je weet het niet, je weet het simpelweg niet.

Marijke

Nee. En het allerlaatste is: dit is niet de identiteit waarmee Lescaijle zich presenteert. Zij wilde laten zien dat ze veel vrienden en vriendinnen heeft. Ze wil zakenvrouw zijn. Zo werkt ze natuurlijk ook. Ze wil laten zien dat ze een uitstekende dichteres is die het vak goed beheerst. Dat. Niet: ik wil ook nog eens even laten zien wat mijn seksuele geaardheid is. Absoluut niet nee.

Fleur

We gaan het in de aflevering over Lucretia van Merken nog uitvoerig over toneel hebben. Maar we moeten nu het onderwerp ook echt aansnijden, want Lescaijle had een speciale vergunning voor Schouwburgdrukkerij. Een privilege. Had ze daar heel veel aan, was dat heel belangrijk voor haar, Marijke?

Marijke

Dat denk ik wel, want het betekende dus dat zij het alleenrecht had om toneelstukken te drukken. En dat ging dan zo. Dat waren hele mooie kleine boekjes en die werden ook uitgedeeld, of verkocht moet ik zeggen, aan de mensen die de schouwburg bezochten. Dat is heel lang, is dat nog een traditie geweest dat je tekstboekjes kon kopen als je naar een toneelvoorstelling ging en dat was dus in de zeventiende eeuw ook zo.

Fleur

Dat is dus gegarandeerde verkoop.

Marijke

Ja.

Fleur

En is ze daardoor ook toneel gaan vertalen?

Marijke

Ik weet het niet of het specifiek daardoor is. Het is wel bekend dat haar stukken gespeeld werden en ook succes hadden. Dat kun je afmeten aan het aantal opvoeringen. Ik denk eigenlijk dat ze ook geprobeerd heeft om te laten zien van: kijk, ik verdiep me ook in één van de belangrijkste genres, het treurspel, en ik ben in staat om uit het Frans te vertalen. En dan paste dat wel in de tijd waarin ze leefde. Want in de tweede helft van de zeventiende eeuw zie je een enorme verfransing. En dat gebeurde ook in de Schouwburg. Er werd veel uit het Frans vertaald en.

Fleur

Daarvoor uit het Spaans hè?

Marijke

Ja zeker, klopt.

Fleur

Want eigenlijk werd er altijd al heel veel vertaald.

Marijke

Heel veel vertaald! En dat is wel iets waar we jarenlang eigenlijk geen aandacht aan hebben geschonken. Omdat de gedachte was van als je Nederlandse literatuurgeschiedenis bestudeert, dan heb je het alleen maar over oorspronkelijk Nederlandse teksten, onder andere ook toneelstukken. Ja dus dat is een beetje buiten zicht geraakt. En ik denk dat het heel erg interessant is om daar beter naar te kijken. Dat is trouwens ook al voor een deel gedaan hoor.

Fleur

Olga van Marion doet dat heel veel hè?

Marijke

Absoluut. Die is met die Spaanse stukken bezig die heel veel invloed hebben, ook gehad op die Nederlandstalige stukken. Met veel verwickelingen.

Fleur

En waar zij het ook heel erg over heeft, is hoe er vertaald werd en ook hoe er vervrouwelijkt werd. Want dat is ook iets, in de Franse en de Engelse romans van het einde van de zeventiende eeuw en in het toneel zie je dat steeds vaker vrouwen de hoofdrol spelen. Dus het is ook een groter verschijnsel dan alleen in de Republiek. Maar hoe kan dat?

Marijke

Ik denk dat dat interessant werd gevonden. Dat was één ding. Vrouwen zijn ook in staat grote gedachten op toneel naar voren te brengen, belangrijke deugden te belichamen die dus voor de politiek ook van belang zijn. En tegelijkertijd denk ik ook dat meegewerkt heeft dat er steeds meer actrices op het toneel kwamen, hè. Dus voor Nederland is die eerste intrede, is ergens jaren vijftig van de zeventiende eeuw. Daarvoor werden dus vrouwenrollen als ze d'r al waren door mannen gespeeld. Nou ja, als er meer vrouwen ook beschikbaar zijn om toneel te spelen, dan wordt het natuurlijk ook leuk om meer vrouwenrollen in je stuk te hebben.

Fleur

Ja. Het is wel opvallend dat die toneelwereld, dat vrouwen daar heel erg serieus in werden genomen en dat ook veel vriendinnen van Lescaijle kan je ook allemaal in die toneel of daaraan gelinkt waren of daar een rol hadden. En dat dat dus een soort vrijhaven lijkt voor vrouwen.

Marijke

Ja, hangt er wel weer van af welke vriendinnen, want goedgereformeerde Cornelia van der Veer, die zal er minder mee opgehad hebben. Ik zie ook dat Brongersma die we al noemden, die in Groningen zit waar het toneelleven zich nog lang niet zo ontwikkeld heeft, er komen wat rondreizende troepen, maar verder is er nog niks. Niks geen schouwburg of wat dan ook. Dus die schrijft ook helemaal geen toneel. Want ja, waar moet je dat slijten?

Fleur

Lescaijle schrijft ook moralistische poëzie. Maar sommige, we hebben het eigenlijk al gezegd, lijken wel een grap. We hebben hiervan een huwelijksgedicht. Ellen, het opmerkelijke gedicht over Thomas, zou jij dat willen voordragen?

Ellen

Ja.

Op het huwelijk van Thomas ****, 26 jaar oud,
en Grietje ***, 58 jaar oud

Nu treden goede oude trouw en deugdzaamheid
in het huwelijk met het topstuk der vrijgezellen.
De roddeltantes fluisteren dat hij zijn jeugd verdoet
door te trouwen met zo'n duffe, oude moeke,
dat hij al zijn groene blaadjes opoffert aan de winter
wat hem waarschijnlijk geen happy end oplevert.
Maar ik richt me op de zonzijde en benadruk zijn geluk,
want zorgde er niemand ooit beter voor haar zoon
dan zijn moeder? Zolang Thomas zichzelf dat maar voorstelt
krijgt hij een parel van een wederhelft.

En dat is ook weer een woordgrap, want Margareta, grietje is parel in het Grieks en in de slotzin staat: hij krijgt een parel van een wederhelft. Dus een dad joke zouden wij het noemen. Dus ja, ze schuwt geen enkel register om hier de lach aan de man te brengen.

Fleur

Haha, maar het is ook wel heel apart, zo'n jong blaadje met een duffe oude Moeke. Meestal horen we van omgekeerd, toch?

Ellen

Is dat zo, Marijke, ik kijk naar jou, want ik ken ook... Je hebt natuurlijk. In de schilderkunst heb je zelfs nog iets vroeger uit deze periode dat je jonge jongedames hebt die een veel te oude knobbelige man trouwen, maar ook omgekeerd dat.

Marijke

Ja ja omgekeerd Ja.

Ellen

Hoe zat dat hier?

Marijke

En dat is leuk, dat is een aanleiding om daar grapjes over te maken. En dit lijkt een huwelijksgedicht en het is heel grappig dat er ook staat in: gesloten in de kerk van Ouwerkerk en daar staat er nog een jaartal bij geloof ik. Dus dat geeft als het ware aan van: het zou ook nog wel echt kunnen zijn, dat huwelijk, maar het staat weer niet in bij de huwelijksgedichten in die afdeling, maar in de afdeling Mengelgedichten, Maar misschien is er ook nog wel zo'n werkelijk huwelijk geweest. Dat weten we niet, zou je moeten uitzoeken. Maar wat ik wel opvallend vind is dat ze aan het eind nog iets aardigs zegt over die oude vrouw, terwijl die oude personen er meestal helemaal, totaal slecht afkomen, maar dat het toch, zij gaat moederlijke zorg geven aan die jongen en dat vind ik dan wel weer leuk. Van; ja kijk, misschien dat er toch iets in zit van een vrouw die schrijft over een oude vrouw en denkt van ja, ik kan haar niet helemaal gaan afbreken, dat moet ik gewoon niet doen.

Fleur

Hoe heb jij dat gelezen, Ellen?

Ellen

Nou, ik moest vooral denken: als ik alleen denk aan de foto's van mijn overgrootouders, dus mensen die niet eens in een oorlog hadden gezeten, op hun trouwfoto zijn ze dan twintig en ze lijken allebei 98. Weet je wel, de gezondheidszorg liet te wensen over. Als je die portretten uit die tijd ziet van jongens althans veronderstelde jongens, tieners, die lijken ook wel dertigers, kalend en wel, dus het was gewoon toxisch om in die tijd te leven. Wat ik me kan indenken is, ja, die vrouw, die moet al helemaal kromgebogen zijn geweest en die man eigenlijk ook al.

Fleur

Zeg Ellen. Ben jij nou eigenlijk dichterbij Lescaijles carrière gekomen? Gaf ze jou echt de kans om haar te naderen?

Ellen

Nou, ja en nee. Kijk, door wat iemand zegt of hoe iemand schrijft kan je een schets maken, waar wij het net ook over hebben gehad: heel veel wat ze schreef is institutioneel gemotiveerd geweest in die zin - netwerken in stand houden, goede namen in stand houden, de eigen winkel in stand houden. Het is natuurlijk een misvatting voor de moderne lezer om te denken dat je echt dichterbij iemands persoonlijkheid kan komen, want het is geen conventionele poëzie. Ze heeft niet alleen haar eigen stemmen. Het is veelzeggend genoeg wat ze schrijft, de onderwerpkeuze die ze heeft.

Tegelijkertijd wij, heb ik het idee, verschillen nog steeds zo erg qua geestesgesteldheid, qua wereldbeeld, qua hoe wij de mens centraal stellen, van de mensen uit die periode. Dat is gewoon zo. Heb je dat wel eens geprobeerd, Marijke? Het zelfbewustzijn van zo'n persoon, je daar een voorstelling van maken?

Marijke

Nee, dat is heel erg moeilijk. Ik moet ook zeggen: ik snap Ellen heel goed. Lescailje lezend, het is ontzettend moeilijk om daar iets van een soort connectie met haar persoonlijke gevoel te krijgen. Dat vind ik ook lastig. Daar is heel veel moois voor in de plaats, maar dat is wel een lastig ding.

Fleur

Ellen, is er een laatste regel die je graag aan de lezers wilt meegeven?

Ellen

Dit gedicht gaat ook over het rampjaar. Het is een gedicht naar aanleiding van de moord op Johan de Witt, dat was de laatste politieke moord in Nederland voor de moord op Pim Fortuyn. En het eindigt dan met deze volgende regels.

De wegwijnende gemeenschap van het land is met spijt beladen

en ik denk soms wel dat als je ziet hoe momenteel ook door niet eens burgerlijke ongehoorzaamheid, maar burgerlijke onverschilligheid, de sociale en politieke cohesie van dit land, los van het feit dat er een soort egocentrische koekenbakkers aan de macht zijn geweest de afgelopen jaren binnen de overheid, denk ik dat we achteraf misschien toch moeten proberen om die gemeenschap weer her op te tuigen, zodat we over tien jaar niet met spijt terugkijken.

Fleur

Lijkt me een hele mooie afsluiter.

Marijke

Hear hear.

Fleur

In deze podcast zagen we hoe veelzijdig Lescailje was. Drukker, dichter, zakenvrouw, vriendin, vertaler, toneeluitgever, maatschappelijk criticus. Een vrouw die poëzie gebruikt als levenslijn en als sociaal politiek gereedschap.

Dank Marijke Meijer Drees en Ellen Deckwitz voor jullie fijne bijdrage.

Zoals u hoorde was Katrina Lescailje een belangrijke inspiratiebron. Titia Brongersma en Elisabeth Koolaert-Hoofman en haar vriendin Cornelia van der Veer, dichtten in dezelfde tijd. Van der Veer schreef zelfs een politiek pamflet. Wilt u meer over deze vrouwen horen? Luister dan naar de

bonustracks die speciaal voor deze podcast zijn gemaakt, geschreven en voorgelezen door literatuurwetenschapper Evi Dijcks en te vinden op onze website.

Volgende podcast hebben we het over Isabella de Moerlose, die danig overhoop lag met allerlei mannen en dat beschreef in haar autobiografie, een soort #MeToo avant la lettre. Tot dan.